СЕКЦІЯ 2
КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 349.6[504.6:355.01]:005.336.4(100)
DOI https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2026-1-2

КОНСТИТУЦІЙНІ ВИМІРИ ЗЕЛЕНОГО ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ

Асташева Олександра Сергіївна,
аспірантка кафедри Конституційного права України
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
o.s.astasheva@nlu.edu.ua
orcid.org/0009-0000-4378-3293

Метою *статті є дослідити поняття «зеленого» перехідного правосуддя, конституційних, національних та міжнародних підходів до «зеленого» перехідного правосуддя, а також сформувати загальні рекомендації щодо нормативного регулювання «зеленого» перехідного правосуддя на державному рівні.*

У статті були використані такі ***методи****: діалектичний, який уможливив простеження генези поняття «зеленого» перехідного правосуддя в історичному та суспільно-правовому розвитку, порівняльно-правовий метод і метод аналізу, зокрема, при вивченні міжнародного досвіду впровадження «зеленого» перехідного правосуддя.*

Результати. *У статті проаналізовано міжнародний досвід, практичні прецеденти і конституційні механізми подолання екологічних збитків під час та після збройного конфлікту, що може бути ефективним для України на різних етапах миротворчих процесів.*

Досліджено релевантний для України досвід екологічного конституціоналізму, що передбачає охорону довкілля, як невід'ємну частину конституційного порядку, та механізмів відновлення справедливості для українських спільнот – зокрема для українського села як осередка національної самосвідомості.

Висновки. *Наголошено на доцільності переосмислення класичних інститутів перехідного правосуддя, зокрема відшкодування шкоди, встановлення правди, проведення інституційних реформ та розробок політик пам'яті, з позицій інтегрування принципів «зеленого» перехідного правосуддя у конституційну архітектуру держави з дотриманням права на здорове довкілля.*

Сформовано теоретичний зміст поняття «зеленого» перехідного правосуддя, як частини екологічного конституціоналізму та складової конституційного правопорядку. Воно передбачає поєднання структур і підходів, притаманних традиційному перехідному правосуддю, з впровадженням у кожній із них механізмів визнання та реагування на шкоду, заподіяну природі, людині, спільнотам і суспільствам.

Ключові слова: *конституція, конституційні механізми захисту прав людини, конституційний правопорядок, перехідне правосуддя, екологічні права, «зелене» перехідне правосуддя, екологічний конституціоналізм.*

CONSTITUTIONAL PERSPECTIVES ON GREEN TRANSITIONAL JUSTICE IN THE CONTEXT OF INTERNATIONAL PRACTICE

Astasheva Oleksandra Serhiivna,
Postgraduate Student at the Department of Constitutional Law of Ukraine
Yaroslav Mudryi National Law University
o.s.astasheva@nlu.edu.ua
orcid.org/0009-0000-4378-3293

The article ***aims*** *to examine the concept of "green" transitional justice, constitutional, national, and international approaches to "green" examine transitional justice, and to develop general recommendations for the regulatory framework of "green" transitional justice at the state level.*

The article employs several research ***methods****, specifically the dialectical method, which is used to trace the historical and socio-legal development of the concept of "green" transitional justice; the comparative legal method and the method of analysis are used to study international experience in the implemention of "green" transitional justice.*

Results. *The article analyzes international experience, practical precedents, and constitutional mechanisms for overcoming environmental damage during and after armed conflict, which may be effective for Ukraine at various stages of peacebuilding processes.*

© Асташева О. С., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

The study examines the experience of environmental constitutionalism relevant to Ukraine, which provides for environmental protection as an integral part of the constitutional order, and mechanisms for restoring justice for Ukrainian communities, in particular Ukrainian villages as centers of national identity.

Conclusions. *Emphasis is placed on the need to reconsider classical institutions of transitional justice – particularly reparations, truth-seeking initiatives, the implementation of institutional reforms, and the development of memory policies – from the perspective of integrating the principles of "green" transitional justice into the constitutional architecture of the State, with due regard to the protection of the right to a healthy environment.*

The concept of "green" transitional justice has been developed as part of environmental constitutionalism and a component of the constitutional legal order. It involves combining the structures and approaches inherent in traditional transitional justice with the introduction of mechanisms for recognizing and responding to damage caused to nature, people, communities, and societies in each of them.

Keywords: *constitution, constitutional mechanisms for the protection of human rights, constitutional legal order, transitional justice, environmental rights, "green" transitional justice, environmental constitutionalism.*

Вступ. У міжнародній практиці відома кореляція між збройними конфліктами, авторитарними режимами та глибоким негативним впливом на довкілля. Під час збройних конфліктів випалюється земля, нищаться види рослин і тварин, руйнуються екосистеми і великі ділянки землі стають непридатними для проживання.

Збройний конфлікт та шкода навколишньому середовищу нерозривно пов'язані. Однак міжнародне право та перехідне правосуддя лише нещодавно почали розвиватися у напрямку визнання багатовимірної шкоди довкіллю. У міжнародному праві досі не сформовані дієві інструменти запобігання такій шкоді та відсутні комплексні політики для адресації негативних наслідків. Інститут «зеленого» перехідного правосуддя (англ. green transitional justice) є відносно новим для реагування на шкоду, завдану природі та суспільствам, які залежать від неї.

«Зелене» перехідне правосуддя відходить від класичного антропоцентричного підходу, враховуючи не лише шкоду людині, а оцінюючи її через призму співвідношення зв'язків людини з природою. Воно оцінює людину як невід'ємну частину екосистем в яких вона проживає і від яких залежить, визнає вплив конфлікту на флору і фауну поза людським виміром. Цей інститут є міждисциплінарним напрямком перехідного правосуддя, що робить шкоду навколишньому середовищу і необхідність реагування на неї видимою на різних рівнях – забруднення екосистем, зменшення площі землі придатної для проживання, позбавлення певних груп населення матеріальних ресурсів та руйнування духовних та культурних відносин людей з територіями.

Для України доцільним є переосмислення класичних інститутів перехідного правосуддя, зокрема відшкодування шкоди, встановлення правди, проведення інституційних реформ та розробок політик пам'яті, з позицій «зеленого» перехідного правосуддя. Це передбачає інтегрування його принципів у конституційну архітектуру держави, зокрема з урахуванням захисту права на здорове довкілля.

Метою статті є комплексний аналіз «зеленого» перехідного правосуддя, розроблення рекомендацій щодо вдосконалення законодавства України та формування нових конституційно-правових і міжгалузевих підходів до «зеленого» перехідного правосуддя. Для досягнення мети необхідно розв'язати такі завдання: (1) окреслити генезу поняття «зеленого» перехідного правосуддя; (2) дослідити конституційні та національні підходи до «зеленого» перехідного правосуддя. Об'єктом аналізу є підходи до «зеленого» перехідного правосуддя, що застосовувались міжнародними органами, конституційними судами, та в межах національних політик, а також можливості застосування концепції «зеленого» перехідного правосуддя в Україні після завершення збройного конфлікту.

Поняття «зеленого» перехідного правосуддя і його застосування на практиці досліджувалось низкою міжнародних науковців, таких як Рейчел Кілліан (Rachel Killean), Лорен Демпстер (Lauren Dempster), Карл Бруч (Carl Bruch), Еліана Кусато (Eliana Cusato), Джанін Наталя Кларк (Janine Natalya Clarck), Софія Гонсалес Аяла (Sofía Gonzáles Ayala), Александра Хунеус (Alexandra Huneeus), Луїса Гомес-Бетанкур (Luisa Gómez-Betancur), Лізелотта Віаене (Lieselotte Viaene), Сесар Родрігес-Гаравіто (Cesar Rodríguez – Garavito), Даніель Селермайєр (Danielle Celermajer) та Анна Тереза О'Браєн (Anne Therese O´Brien), Алессандро Пелліццон (Alessandro Pelizzon), Борис Бабін (Borys Babin), Олексій Плотніков (Oleksii Plotnikov), Соня Клінські (Sonja Klinsky). Вплив збройних конфліктів на екологічну безпеку вивчають такі українські науковці, як Михайло Захарович Згуровський, Катерина Андріївна Козмуляк, Вікторія Олексіївна Шульга та інші.

1. Генеза поняття «зеленого» перехідного правосуддя

Галузь перехідного правосуддя почала об'єднуватися навколо певних державних та/або інтернаціоналізованих механізмів. Ця сфера продовжувала набувати більш формального інституційного характеру завдяки міжнародним організаціям, регіональним правозахисним механізмам, таким як Європейський, Африканський, Міжамериканський суди з прав людини, а також національним законодавчим органам у всьому світі. Перехідне правосуддя традиційно вимагало «переходу» від авторитаризму до демократії, або від збройного конфлікту до миру.

Вірогідність збройного конфлікту, а особливо тривалого збройного конфлікту, вища у країнах, що багаті на природні ресурси (Paivi Lujala, 2011). Природа може виявитися як джерелом масового насилля, так і постраждалою від нього. Наприклад, нерівномірна експлуатація природних ресурсів може призвести до збройного конфлікту, навмисне руйнування навколишнього природного середовища використовуватись як тактика ведення війни проти певних груп населення, а авторитарні режими можуть проводити шкідливу політику видобутку ресурсів, що супроводжується порушеннями прав людини. Водночас, несвоє-

часна та невідповідна реакція держави на періоди масового насильства часто спричинює окремі екологічні проблеми (UNEP, 2009).

Винищення природи також може бути свідомою стратегією в періоди масового насильства. Природа нерідко стає мішенню для досягнення цілей, таких як: викриття ворога, зменшення площі землі придатної для проживання, позбавлення певних груп населення матеріальних ресурсів. Напад на ресурси часто спричиняє довгострокові екологічні збитки. Наприклад, напад на нафтову інфраструктуру під час війни в Перській затоці призвів до забруднення не лише Перської затоки, а і ґрунту та повітря багатьох інших держав (Eliana Cusato, 2020).

Невибіркові види зброї, такі як наземні міни, можуть пошкоджувати, дестабілізувати та забруднювати екосистеми, незалежно від того, чи вибухнули вони, чи ні (Asmeret Asefaw Berhe, 2007). Міни негативно впливають на біорізноманіття, знищуючи рослинність та вбиваючи тварин, які мають достатню вагу, щоб їх активувати (Asmeret Asefaw Berhe, 2007). Зброя та броньовані транспортні засоби можуть виділяти токсичні речовини, забруднюючи землю, повітря та воду і зменшуючи біорізноманіття на десятиліття після завершення збройного конфлікту (Michael J. Lawrence, 2015). Металеві предмети, паливо, нерозірвані боєприпаси, боєприпаси зі збідненим ураном та нервово-паралітичні речовини спричиняють забруднення земель придатних для агрокультивування. Через здатність таких речовин і матеріалів накопичуватися в ґрунті, вони спричиняють тривалі наслідки для сільськогосподарського використання територій (Ken Conca, 2009).

В довгостроковій перспективі токсичні залишки від війни, можуть виснажити здоров'я ґрунту на покоління і посилити кліматичну кризу (Caitlin Werrell, 2018). Ці збитки не обмежуються втратою ресурсів, а також порушують духовні та культурні відносини, які людські спільноти мають зі своїми територіями, їхньою флорою і фауною (Jérémie Gilbert, 2018).

Незважаючи на тісний зв'язок між збройними конфліктами та шкодою навколишньому середовищу, міжнародне право та перехідне правосуддя лише нещодавно почали розвиватися у напрямку визнання багатовимірної шкоди природі, а також формувати механізми її запобігання та розробляти політики для адресації таких наслідків. Природа не була пріоритетною для захисту в умовах збройних конфліктів (Rachel Killean, Lauren Dempster, 2025). Поняття «зеленого» перехідного правосуддя є відносно новим і на цьому етапі не має єдиної, усталеної міжнародно-правової бази.

Міжнародне право регулює засади захисту довкілля в умовах збройного конфлікту в межах міжнародного екологічного права (Декларація Ріо з навколишнього середовища і розвитку (1992), Орхуська конвенція (1998), Паризька угода (2015), права захисту прав людини (Резолюція Генасамблеї ООН 76/300 (2022) і притягнення до відповідальності за злочини проти довкілля у міжнародному кримінальному і гуманітарному праві (Додатковий протокол I до Женевських конвенцій (1977), ст. 35(3), 55, Римський статут Міжнародного кримінального суду (1998), ст. 8(2)(b)(iv). Точково екологічний вимір інтегрується у механізми перехідного правосуддя у м'якому праві (Доповіді ООН (UNDP, UNEP, OHCHR) (UNEP & ICTJ, 2020\

Лише у 1994 році Міжнародний комітет Червоного Хреста опублікував перші Керівні принципи для військових посібників та інструкцій щодо захисту навколишнього середовища в умовах збройного конфлікту, складені на основі існуючих міжнародних гуманітарних принципів. У 2020 році ці принципи були оновлені і наразі містять рекомендації, які сторони конфлікту можуть прийняти для зменшення впливу збройного конфлікту на навколишнє середовище. З 2013 року Комісія з міжнародного права інкорпорувала до своєї роботи питання «Захист навколишнього середовища у зв'язку зі збройними конфліктами». У 2019 році резолюція Асамблеї ООН з питань навколишнього середовища визнала можливе використання геоінженерії як зброї та пов'язані з цим майбутні ризики для навколишнього прикодного середовища і здоров'я людини (Rachel Killean, Lauren Dempster, 2025).

Сутність «зеленого» перехідного правосуддя полягає в інтеграції механізмів перехідного правосуддя з екологічними аспектами. Це передбачає врахування інтерсекційного виміру визнання екологічної шкоди з відновленням справедливості після збройних конфліктів: притягнення до відповідальності винних, виплати репарацій постраждалим, створення ініціатив з встановлення правди і політик пам'яті.

У межах статті під екологічною шкодою в умовах «переходу» розглядається така шкода природі, як забруднення повітря, землі та води, винищення флори і фауни та надзвичайне погіршення стану екосистем, таких як ліси чи озера, а також порушення біокультурних відносин між громадами та природними об'єктами. Шкода природі повинна бути серйозною, поширеною та/або довгостроковою.

Водночас, на практиці проблемою є те, що питання екологічної шкоди переважно розглядається з глибоко антропоцентричної точки зору: як порушення права власності або як засіб заподіяння фізичної шкоди людям (Mark Drumbl, 2009).

Наприклад Комісія ООН з воєнних злочинів, створена для сприяння у переслідуванні воєнних злочинів, скоєних під час Другої світової війни, визнала «навмисне вирубування» польських лісів воєнним злочином «розкрадання державної власності» (UNWCC, 1948).

У Гватемалі «політика випаленої землі», описана у звіті Комісії з встановлення правди, розумілася як знищення майна народу майя – сіл та врожаю – і засіб примусового переселення (Megan Ybarra, 2010). Проте, підхід, що зосереджувався на майні, спрощував характер шкоди і не відображав її повного масштабу.

В інших випадках шкода довкіллю розглядалася як метод заподіяння страждань населенню. Наприклад, у звіті Комісії Східного Тимору з правди та примирення детально описано руйнівний вплив гербіцидів на цивільне населення (John Braithwaite, 2019), а у звіті Комісії Південної Кореї з правди та примирення зазначалось, що політика «випаленої землі» призвела до загибелі цивільних осіб (Truth and Reconciliation Commission, Republic of Korea, 2009).

Водночас, таке виняткове зосередження уваги на фізичній шкоді не завжди поділяли самі постраждалі від збройного конфлікту. У Міжнародному Кримінальному Суді (далі – МКС) свідки розповідали про «екологічну травму», пов'яза-

ну з тим, що вони бачили, як розгортаються дії «випаленої землі» (ICC, 2018), але дотепер суди та трибунали намагаються визнати та притягнути до відповідальності за таку шкоду (Ricardo Pereira, 2020).

Разом з тим, зосередження уваги на періоді «гострої» фази війни може призвести до ігнорування вищенаведених повільних екологічних збитків, що виникають після збройного конфлікту, таких як негативні наслідки для сільськогосподарського використання територій та захворювання, спричинені довгостроковим забрудненням касетною зброєю та зброєю з ураном (Janine Clark, 2019). Тому зростає усвідомлення необхідності захисту природи в контексті jus post bellum (повоєнного правосуддя). У лютому 2024 року Прокуратура МКС розпочала консультації щодо того, як злочини проти навколишнього природного середовища можуть бути ефективно розслідувані та переслідувані як воєнні злочини (Rachel Killean, Lauren Dempster, 2025).

Автори статті вважають, що перехідне правосуддя, яке не враховує шкоду, заподіяну природі, є неповним. «Зелене» перехідне правосуддя це прагнення до більш цілісного реагування на наслідки масового насильства для життя людей та інших істот. «Зелене» перехідне правосуддя можна визначити як поєднання структур і підходів, притаманних традиційному перехідному правосуддю, з впровадженням у кожній із них механізмів визнання та реагування на шкоду, заподіяну природі, людині, спільнотам і суспільствам, які фізично і духовно залежать від навколишнього природного середовища.

Відтак, зважаючи на те, що міжнародне правове регулювання не дає чіткого визначення поняття «зеленого» перехідного правосуддя, варто дослідити конституційні та національні підходи інших держав, щоб виробити дієвий підхід для України.

2. Аналіз конституційно-правових та національних правових підходів

Аналіз практичних прецедентів і підходів до подолання екологічних збитків у конституційному та національному правосудді під час та після збройного конфлікту може стати ефективним для України на різних етапах миротворчих процесів, переходу від збройного конфлікту та у процесах реінтеграції тимчасово окупованих територій.

Одним з показових прикладів є рішення Конституційного суду Колумбії 2016 року, яким річку Атрато визначено юридичною особою. Екосистема біля цієї річки і природні території мали велике як практичне, так і культурне значення для етнічних спільнот, що там проживали і значно постраждали внаслідок збройного конфлікту (Andrea Camacho Rincón, 2024).

Це рішення стало знаковим для розвитку екологічного конституціоналізму, оскільки суд зазначив, що природні території є «живою істотою»: в їх межах реалізуються біокультурні відносини між громадами та природними об'єктами. Території у цьому сенсі визначались ширшими, ніж будь-який окремий природний об'єкт, і містили елемент антропоцентризму, а саме, зв'язок територій з «цінностями, практиками та відносинами людей, які надають значення цим місцям» (Andrea Camacho Rincón, 2024).

Цей підхід Конституційного суду Колумбії надалі використовувався у колумбійському ad hoc трибуналі: останній визнав постраждалими природні території декількох корінних громад, темношкірих громад і річки Каука. У трибуналі органи місцевого самоврядування, духовні лідери та представники корінних громад надалі представлятимуть інтереси територій (Rachel Killean, Lauren Dempster, 2025).

Цікавим є закріплення і подальше практичне застосування після тривалого збройного конфлікту статті 7 Конституції Еквадору, відповідно до якої природа має право на цілісну повагу до свого існування, а також на збереження й відновлення своїх життєвих циклів, структури, функцій та еволюційних процесів.

Це положення фактично наділяє природу статусом юридичної особи, відкриває можливість для захисту її прав у правовий спосіб. Інтереси конкретних природних об'єктів – річок, лісів, екосистем – розглядаються не крізь призму охорони ресурсу, а як інтереси рівноправних учасників правових відносин (Rachel Killean, Lauren Dempster, 2025).

Подібним чином у законодавстві Нової Зеландії було закріплено надання правосуб'єктності природним об'єктам. Такий підхід переосмислює взаємозв'язок між людиною та природою, у якому остання визнається не лише об'єктом захисту, а повноправним суб'єктом права (Rachel Killean, Lauren Dempster, 2025).

3. Рекомендації щодо вдосконалення законодавства України та формування нових конституційно-правових і міжгалузевих підходів до «зеленого» перехідного правосуддя

З огляду на відсутність усталених міжнародних підходів, доцільно розробити та закріпити національне визначення «зеленого» перехідного правосуддя, адаптоване до специфіки збройного конфлікту в Україні та особливостей взаємин українських громад зі своїми територіями.

Орієнтиром може бути досвід інших держав, які коригували свої конституційні та правові системи для ефективного реагування на наслідки збройних конфліктів і відновлення довкілля. Спираючись на ці підходи, можна виокремити основні ознаки «зеленого» перехідного правосуддя в українському контексті.

По-перше, «зелене» перехідне правосуддя вимагає деколоніального бачення відновлення справедливості. Відтак, поняття «шкода природі», що передбачає винищення екосистем, повинне враховувати збитки не лише окремим особам, а й громадам, таким як українське село, яке протягом радянського та імперського періодів розглядалося як сировинний придаток.

По-друге, необхідно враховувати широкий спектр екологічних збитків, охоплюючи відстрочені та кумулятивні наслідки для екосистем і місцевих громад. У межах перехідного правосуддя екологічні збитки мають розглядатися як пряма форма шкоди, якої зазнають як люди, так і природні об'єкти. Прикладом цього є визнання річки Атрато в Колумбії юридичною особою з правами на захист і відновлення, що стало важливим кроком для захисту прав корінних громад.

По-третє, «зелене» перехідне правосуддя не повинне обмежуватись лише розробкою державних політик, воно має спрямовуватись на тісну співпрацю з місцевими громадами для глибшого розуміння їхньої екологічної травми. Це потребує проведення ґрунтовних екологічних досліджень, які враховують багатовимірність шкоди – для еко-

систем, для людини і для спільноти як цілісного соціоекологічного утворення. Такий підхід «знизу догори» поєднує офіційні механізми з місцевими ініціативами, дає змогу громадам, громадянському суспільству та маргіналізованим групам визначати та відстоювати справедливість на власних умовах.

По-четверте, реалізація «зеленого» перехідного правосуддя має бути цілісною: бути невід'ємною частиною ширшої системи перехідного правосуддя, інтегрованою у загальнодержавну екологічну політику, наприклад, у Національну екологічну стратегію чи політику у сфері охорони довкілля з дієвими механізмами моніторингу реабілітації постраждалих територій і оцінкою екологічних збитків (Михайло Згуровський, 2025).

Виникає потреба виробити послідовну стратегію та відповідні підходи у сфері «зеленого» перехідного правосуддя, окреслити і сформувати його поняття, щоб ефективно усувати екологічні збитки, які охоплюють довгостроковий вплив на здоров'я населення й екосистеми, шкоду культурним, духовним і історичним зв'язкам людей з землею, особливо в українському селі.

У сучасних умовах збройного конфлікту та масштабної шкоди довкіллю особливої актуальності набувають доктринальні підходи екологічного конституціоналізму, які розглядають охорону навколишнього природного середовища як невід'ємний елемент конституційного порядку. У межах такого підходу екологічна шкода постає як багатовимірне явище, що охоплює негативні наслідки для природи, людини, спільнот і суспільства загалом, зважаючи на фізичну та духовну залежність від стану довкілля.

У цьому контексті положення статті 50 Конституції України можуть аналізуватися у системному зв'язку з ціннісними орієнтирами Основного Закону, зокрема з положеннями статті 3, які закріплюють людину, її життя, здоров'я та безпеку як найвищу соціальну цінність і визначають утвердження та забезпечення цих цінностей одним із ключових обов'язків держави. Такий підхід дозволяє розглядати екологічні збитки, завдані під час і після збройних конфліктів, не лише як шкоду природним ресурсам, а й як порушення фундаментальних конституційних цінностей.

Для людей, чиї екологічні права були порушені внаслідок збройного конфлікту, на конституційному рівні можуть бути закріплені особливі гарантії соціального захисту та механізми відшкодування шкоди їхньому життю та здоров'ю. Особлива увага повинна бути приділена відновленню зв'язків людей з територією – землею як середовищем життя, духовної і культурної самосвідомості. Водночас, цікавим для України є підхід визнання постраждалими природні території, оскільки для українців, як для аграрної нації, рідна земля завжди мала виняткове значення.

Висновки. За умови виваженого застосування механізмів перехідного правосуддя відбувається плавний, орієнтований на дотримання прав людини, перехід до демократичного врядування. «Зелене» перехідне правосуддя уможливлює відновлення справедливості після збройних конфліктів з обов'язковим урахуванням екологічних наслідків: дає змогу притягнути винних до відповідальності, запровадити дієві репарації, встановити істину про масштаб екологічної шкоди та гарантувати реалізацію права людини на безпечне і здорове довкілля.

Поняття «зеленого» перехідного правосуддя можна визначити як поєднання структур і підходів, притаманних традиційному перехідному правосуддю, з впровадженням у кожній із них механізмів визнання та реагування на шкоду, заподіяну природі, людині, спільнотам і суспільствам, які фізично і духовно залежать від навколишнього природного середовища.

«Зелене» перехідне правосуддя є відносно новим інститутом і поки не має єдиної, усталеної міжнародно-правової бази. Окремі елементи «зеленого» перехідного правосуддя регулюються міжнародним екологічним правом, правом захисту прав людини, міжнародним кримінальним і гуманітарним правом та актами м'якого права.

Упущення визнання шкоди природі на міжнародному рівні було зумовлено тим, що шкода переважно розглядалася з глибоко антропоцентричної точки зору – як порушення прав власності або як засіб заподіяння фізичної шкоди людям. Однак, ці підходи спрощували характер шкоди і не відображали її повного масштабу.

Ефективно концепція «зеленого» перехідного правосуддя застосовувалась у межах національних конституційних правових рамок держав після завершення збройних конфліктів. Релевантним досвідом для України може бути екологічний конституціоналізм, що передбачає охорону довкілля, як невід'ємну частину конституційного порядку, та механізмів відновлення справедливості для українських спільнот – зокрема українського села як осередка національної самосвідомості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Lujala P., Rustad S. High-value Natural Resources: A Blessing or a Curse for Peace? // Sustainable Development Law & Policy. 2011. Vol. 12, № 1. P. 19–22.
2. UNEP. *From Conflict to Peacebuilding: The Role of Natural Resources and the Environment*. U.N. Doc. DEP/1079/GE, U.N. Sales No. 09.III.D.14. 2009.
3. Cusato E. *International law, the paradox of plenty and the making of resource-driven conflict* // Leiden Journal of International Law. 2020. Vol. 33, № 3. P. 649–666.
4. Asmeret Asefaw Berhe. *The Contribution of Landmines to Land Degradation* // Land Degradation and Development. 2007. Vol. 18, № 1. P. 1–15.
5. Lawrence M. J., Stemberger H. L.J., Zolderdo A. J., Struthers D. P., Cooke S. J. *The effects of modern war and military activities on biodiversity and the environment* // Environmental Reviews. 2015. Vol. 23, № 4. P. 443–460.
6. Conca K., Wallace J. *Environment and Peacebuilding in War-torn Societies: Lessons from the UN Environment Programme's Experience with Post-conflict Assessment.* // Global Governance. 2009. Vol. 15, № 4. P. 485–504.
7. Werrell C., Femia F. *Climate Change Raises Conflict Concerns* // The UNESCO Courier. 2018, 29 March.
8. Gilbert J., Sena K. Litigating Indigenous Peoples' Cultural Rights: Comparative Analysis of Kenya and Uganda // African Studies. 2018. Vol. 77, № 2. P. 204–222
9. Killean R., Dempster L. Green Transitional Justice. 1st ed. London: Routledge, 2025.
10. UNEP & ICTJ Report, Environmental Justice in Transitional Contexts. 2020.
11. Drumbl M.A. *Accountability for Property Crimes and Environmental War Crimes: Prosecution, Litigation, and Development*. New York: ICTJ, 2009. URL: https://www.ictj.org/sites/default/files/ICTJ-Development-PropertyCrimes-FullPaper-2009-English.pd (дата звернення: 23.12.2025).

12. UNWCC. *Destruction of Polish Forests as a War Crime: Examination of Cases and Listing of War Criminals*. In: *History of the United Nations War Crimes Commission and the Development of the Laws of War*. 1948. P. 496.

13. Gilman R. *Expanding Environmental Justice after War: The Need for Universal Jurisdiction over Environmental War Crimes* // Colorado Journal of International Environmental Law and Policy. 2011. Vol. 22, № 3. P. 447–471.

14. Ybarra M. *Living on Scorched Earth: the Political Ecology of Land Ownership in Guatemala's Northern Lowlands*, University of California eScholarship. 2010. URL: https://escholarship.org/uc/item/54h0559n (дата звернення: 23.12.2025).

15. Braithwaite J. *Networked Governance of Freedom and Tyranny*. 2019. URL: http://johnbraithwaite.com/wp-content/uploads/2019/02/Networked-governance-of-freedom-and-tyrannny.pdf (дата звернення: 23.12.2025).

16. Truth and Reconciliation Commission, Republic of Korea. *Activities of the Past Three Years*. 2009. P. 68.

17. ICC. *The Prosecutor v Dominic Ongwen*, ICC-02/04-01/15, Witness UGA-PCV-0003, Open Session, 23 May 208. P. 81.URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/Transcripts/CR2018_02682.PDF. (дата звернення: 23.12.2025).

18. Pereira R. *After the ICC Office of the Prosecutor's 2016 Policy Paper on Case Selection and Prioritisation: Towards an International Crime of Ecocide?* // Criminal Law Forum. 2020. Vol. 31, № 2. P. 179–224.

19. Clark J. *The COVID-19 pandemic and ecological connectivity* // Journal of International Criminal Justice. 2019.

20. Camacho Rincón A., Parra-Gallego G. Addressing environmental damages in contexts of armed conflict through transitional justice in Colombia // International Review of the Red Cross. 2024. Vol. 106 (No. 925). P. 424–449. DOI:10.1017/S1816383123000553. URL: https://international-review.icrc.org/sites/default/files/reviews-pdf/2024-11/addressing-environmental-damages-in-contexts-of-armed-conflict-colombia-925.pdf (дата звернення: 23.12.2025).

21. Згуровський Михайло Захарович. *Екологічні наслідки збройних конфліктів у глобальному вимірі* // Вісник НАН України. 2025. № 2. URL: https://nasu-periodicals.org.ua/index.php/visnyk/article/view/16478/15605 (дата звернення: 23.12.2025).

REFERENCES:

1. Lujala, P., & Rustad, S. (2011). High-value natural resources: A blessing or a curse for peace? *Sustainable Development Law & Policy, 12*(1), 19–22. [in English].

2. United Nations Environment Programme (UNEP). (2009). *From conflict to peacebuilding: The role of natural resources and the environment* (U.N. Doc. DEP/1079/GE, U.N. Sales No. 09.III.D.14). [in English].

3. Cusato, E. (2020). International law, the paradox of plenty and the making of resource-driven conflict. *Leiden Journal of International Law, 33*(3), 649–666. Retrieved from: https://doi.org/10.1017/S0922156520000217 [in English].

4. Berhe, A. A. (2007). The contribution of landmines to land degradation. *Land Degradation & Development, 18*(1), 1–15. Retrieved from: https://doi.org/10.1002/ldr.775 [in English]

5. Lawrence, M. J., Stemberger, H. L. J., Zolderdo, A. J., Struthers, D. P., & Cooke, S. J. (2015). The effects of modern war and military activities on biodiversity and the environment. *Environmental Reviews, 23*(4), 443–460. Retrieved from: https://doi.org/10.1139/er-2015-0034 [in English].

6. Conca, K., & Wallace, J. (2009). Environment and peacebuilding in war-torn societies: Lessons from the UN Environment Programme's experience with post-conflict assessment. *Global Governance, 15*(4), 485–504. [in English].

7. Werrell, C., & Femia, F. (2018, March 29). Climate change raises conflict concerns. *The UNESCO Courier.* Retrieved from: https://en.unesco.org/courier [in English].

8. Gilbert, J., & Sena, K. (2018). Litigating indigenous peoples' cultural rights: Comparative analysis of Kenya and Uganda. *African Studies, 77*(2), 204–222. Retrieved from: https://doi.org/10.1080/00020184.2018.1447291 [in English].

9. Killean, R., & Dempster, L. (2025). *Green transitional justice* (1st ed.). Routledge. [in English].

10. United Nations Environment Programme & International Center for Transitional Justice (ICTJ). (2020). *Environmental justice in transitional contexts.* [in English].

11. Drumbl, M. A. (2009). *Accountability for property crimes and environmental war crimes: Prosecution, litigation, and development.* ICTJ. Retrieved from: https://www.ictj.org/sites/default/files/ICTJ-Development-PropertyCrimes-FullPaper-2009-English.pdf [in English].

12. United Nations War Crimes Commission (UNWCC). (1948). Destruction of Polish forests as a war crime: Examination of cases and listing of war criminals. In *History of the United Nations War Crimes Commission and the Development of the Laws of War* (p. 496). [in English].

13. Gilman, R. (2011). Expanding environmental justice after war: The need for universal jurisdiction over environmental war crimes. *Colorado Journal of International Environmental Law and Policy, 22*(3), 447–471. [in English].

14. Ybarra, M. (2010). Living on scorched earth: The political ecology of land ownership in Guatemala's northern lowlands. University of California eScholarship. Retrieved from: https://escholarship.org/uc/item/54h0559n [in English].

15. Braithwaite, J. (2019). *Networked governance of freedom and tyranny.* Retrieved from: http://johnbraithwaite.com/wp-content/uploads/2019/02/Networked-governance-of-freedom-and-tyrannny.pdf [in English].

16. Truth and Reconciliation Commission, Republic of Korea. (2009). *Activities of the past three years* (p. 68). [in English].

17. International Criminal Court (ICC). (2018, May 23). *The Prosecutor v Dominic Ongwen, ICC 02/04–01/15, Witness UGA PCV 0003, Open Session.* Retrieved from: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/Transcripts/CR2018_02682.PDF [in English].

18. Pereira, R. (2020). After the ICC Office of the Prosecutor's 2016 policy paper on case selection and prioritisation: Towards an international crime of ecocide? *Criminal Law Forum, 31*(2), 179–224. Retrieved from: https://doi.org/10.1007/s10609-020-09389-5 [in English].

19. Clark, J. (2019). The COVID-19 pandemic and ecological connectivity. *Journal of International Criminal Justice.* https://doi.org/10.1093/jicj/mqz064 [in English].

20. Camacho Rincón, A., & Parra Gallego, G. (2024). Addressing environmental damages in contexts of armed conflict through transitional justice in Colombia. *International Review of the Red Cross, 106*(925), 424–449. Retrieved from: https://international-review.icrc.org/sites/default/files/reviews-pdf/2024-11/addressing-environmental-damages-in-contexts-of-armed-conflict-colombia-925.pdf [in English].

21. Zgurovskyi M. (2025). Ekolohichni naslidky zbroinykh konfliktiv u hlobalnomu vymiri [The environmental consequences of armed conflicts on a global scale]. Visnyk NAN Ukrainy – Scientific Bulletin of NAN Ukraine. Issue 2. Retrieved from: https://nasu-periodicals.org.ua/index.php/visnyk/article/view/16478/15605 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 16.12.2025
Рекомендована до друку 20.01.2026
Опублікована 02.02.2026